

Шевченко: духовна реалізація пророцтва

**Уже потрохи і минають —
дні беззаконія і зла...**

Шевченко

Пророк, народжений від національної печалі, гніву й образи за зганьблену честь України, був посланий на нашу землю

*Свою любов благовістить,
Святу правду возвістить!*

Шевченкове слово було таким оголеним і гарячим, що обпікало губи, хоча торкалися його слова немногі.

*Неначе наш Дніпро широкий,
Слова його лились, текли
І в серце падали глибоко!
Огнем невидимим пекли
Замерзлі душі.*

(«Пророк»).

Пекли огнем невидимим небагатьох. Коли Шевченко творив свого «Пророка» — символічне уособлення месіанського призначення Поета як виразника Господньої волі, — Україна чахла від зневіри, бо була приспана продажними «патріотами», які «дивились та мовчали. Та мовчки чухали чуби». Ці «німці, подлії раби, Підніжки царські, лакеї Капрала п'яного!» («Юродивий») не воліли прокидатися від рабського сну.

*Либонь, уже десяте літо,
Як людям дав я «Кобзаря»,
А їм неначе рот зашито.
Ніхто й не гавкне, не лайне,
Неначе й не було мене.*

(«Хіба самому написати...»)

У цій мовчазній, окупованій Росією пустелі Косаралу самотній Шевченко випитує у себе:

*Для кого я пишу? для чого?
За що Україну я люблю?
Чи варт вона огня святого?*

Він усвідомлює: аби вистояти, утвердитися в своїй пророчій місії, необхідно набути втрачену духовну батьківщину. А вона, духовна батьківщина, досягається лише святим вогнем творчості, оживленням пророчої мислі в слові, яке рано чи пізно, але обпалить спрагли на істину губи неофітів, і ті це слово понесуть, розбудять ним холодні душі. Те слово їх і возвеличить, відкриє рабській уста; слово буде духовним пастирем, воно сторожитиме коло них, ще схильних до душевного лінивства і впокорення національної гідності.

Пророк приречений на самотність. Та в цьому непереборному стані вимушеного усамітнення Шевченкові відкриваються нові виміри призначення Поета, в основі яких — творення цілісного духа як основи національного єднання.

І Шевченко воскресає Слово. Воскресає одухотворенням його божественного призначення. Для Шевченка слово — «святе», «Боже», «Господнє», «велике», «огненне», «тихе, добре, кротке»...

У поемі «Неофіти» він благає:

*Пошли мені святеє слово,
Святої правди голос новий,
І слово розумом святим
І оживи, і просвіти!*

Шевченко словом оживлює магію народження думки, творить основу особливої духовнокривної єдності, зводить храм національних цінностей. Це неймовірно важка праця — пробуджувати і формувати національну самосвідомість шляхом відновлення справжнього історико-культурного обличчя України.

А хіба цього не прагнули його попередники? Передусім — Іван Котляревський.

Майже півстоліття минуло від появи «Енеїди» — від 1798 року до року 1840-го — до появи «Кобзаря», та чи прокинулася Україна, чи «...Слово встало і слово правди понесли по всій невольничій землі Твої апостоли святії»? («Неофіти»).

Ні, цього не сталося. У вірші «На вічну пам'ять Котляревському» Шевченко засвідчить:

*Все осталося, все сумує
Як руїни Трої.*

Так, Котляревський буде панувати, «поки живуть люди», успіх його «Енеїди» феноменальний, були й натхненні продовжувачі — Гулак-Артемівський, Квітка-Основ'яненко, Боровиковський, Метлинський... Та хто міг сягнути Шевченкової пристрасі, запалитися вогнем тих ідей, які розгнівали його пророчу музу? Шевченко захоплював, вражав і лякав. «Волосся у мене на голові, що вже його і не багатенько, та й те навстопужилося, а біля серця щось так і щемить, ув очах зеленіє», — старий Квітка-Основ'яненко в листі до Шевченка 1840 року висловлює свої почуття і враження від перших його поезій.

Такої високої, чистої правди, оголеної до нерва національної гідності, який болісно вхопив за серце кожного чесного українця, ніхто ще не висловлював. Бо Поет вірив і знав:

*Правда оживе,
Натхне, накличе, нажене
Не ветхее, не древле слово
Розтліннее, а слово нове
Між людьми криком пронесе*

*І люд окрадений спасе
Од ласки царської...
(«Осії. Глава XIV»).*

Гнів і ненависть Шевченка — від великої любові й невтишимого болю. Любові до України і болю за Україну.

*Україно, Україно!
Оце твої діти,
Твої квіти молодії,
Чорнилом політи.
Московською блекотою
В німецьких теплицях
Заглушені!.. Плач, Україно!
Бездітна вдовице!*

Шевченко з'явився на горизонті тогочасних передчуттів і сподівань у ролі романтичного визволителя, який своїм словом почав збивати із замерзлих душ крижані кайдани громадянської пасивності та національної зневіри.

*І як він прорік у вірші «Пророк»:
Полюбили
Того пророка, скрізь ходили
За ним і сльози, знай, лили
Навчені люди. І лукаві!*

Та чужі боги воліли жертви. Свої ж лукаві і навчені люди свого ж пророка віддали на заклання.
*Господню святую славу
Розтлили...*

Шевченка-пророка з помпезною демонстрацією великої любові на вітих звироднілій черні розпинали на хресті пролетарського інтернаціоналізму і класової ненависті й лукаві інтерпретатори ХХ століття. Розіп'яли на «рідній, не своїй землі».

У вірші «Пророк» Шевченко розгортає ідею месіанського покликання національного інтелігента, який призначений будити приспану свідомість, хоча його нерідко чекає побиття камінням глухою юрбою.

Кассандра Лесі Українки також свою місію пророчиці вбачає, як і Тірца з поеми «На руїнах», в тому, щоб людей будити, хоча вони й усвідомлюють, що ця праця може бути марною — глухий народ до цих пророцтв. Та рано чи пізно, але народ буде покараний за свою духовну глухоту і світоглядну незрячість.

Ми належимо до того народу, який більше любив, ніж ненавидів, а якщо й ненавидів, то вивищував себе цією ненавистю над скорботою історичної долі.

Нас повинні тривожити перестороги наших духовних пророків. Надто високою ціною даються нам уроки історії. «Прокинься, Троє! Смерть іде на тебе!» — розпачливо волає Кассандра, але мовчить Троя, заповідаючи собі своєю глухотою своє падіння.

Не дослухалися до віщого голосу Шевченкового пророка люди — «на стогнах каменем побили».

*І праведно Господь великий,
Мов на звірей тих лютих, диких,
Кайдани повелів кувать,*

*Глибокі тюрми покопать.
І роде лютий і жестокий!
Вомісто кроткого пророка...
Царя вам повелів надать!
(«Пророк»).*

Зрадництво, одступництво, фарисейська покірність, підла готовність служити сильнішому — ці прищеплені у невірництві риси нової, принизливо гіркої ментальності сучасного йому українства пекли шаленим вогнем душу Шевченка.

Тому він зазирає в розриті могили, з жахом пізнаючи першопричини національної трагедії. Основні з них — духовне невірництво, агресивне яничарство, роз'єднаність, незбратаність нації, відсутність у народу єдиної національної волі, продажність національної еліти, несформованість національної самосвідомості...

Чим хвалиться українська ворона в містерії «Великий льох»? Підлими діяннями супроти свого народу. Ні, вона не може зрівнятися з московською вороною, хоча вона й старша...

Зате українська ворона — цей підступний демон України, символ національного самоїдства, блюзнірської зневаги до ідеї власної незалежності — Хмельницького поховала разом із надіями на національне визволення, приборкала і знищила запорізьке козацтво, спровокувала поразку «шведського прибуду» — Карла XII і «свого» гетьмана Мазепи, руками Петра I «Батурин спалила», «Сулу в Ромні загатила» козацькою старшиною — прибічниками Мазепи, українськими козаками і кріпаками «цареві Болота гатила», «І славного Полуботка в тюрмі задушила», «І дворянства страшну силу розплодила» з числа своїх вельмож-запроданців...

У своїй сьогоднішній державницькій гідності ми ще не осягли усвідомлення моральної необхідності самооцінки наших власних гріхопадінь і самозрад — можливо, ще не час, ще надто болісно сприймаємо ми й те, що нам виповів Шевченко про часи далекі. Годі й говорити про часи ближчі, часи наші, коли дійшло до того, що церкви Богданові розвалювалися з волі чужої влади і помалу засипали великий льох.

Великий льох — це глибока національна таїна й останній притулок надії. Тому українська ворона застерігає москалів од розкопування Богданового льоху, бо народиться новий Іван Гонта, що «...розпустить правду й волю по всій Україні». Водночас вона передбачає: народиться й другий Іван-близнюк, який творитиме не добро, а зло в Україні:

*Один буде, як той Гонта,
Катів катувати!
Другий буде... оце вже наш!
Катам помагати...*

Зловісне пророцтво української ворони, яке так трагічно здійснювалося в Україні ХХ століття,

віриться, вичерпалося, символічна церков-домовина, в якій була похована душа поневоленого народу, його правда, честь і гідність, розпалась-розвалилася, і справдилося пророцтво Шевченка — встала Україна, розвіяла тьму неволі, засвітила світ правди.

Та не втішаймо себе ілюзіями, що наше духовне невілля скінчилося, що агресивне яничарство впокорилося, витравилося з душ багатьох із нас, що більше не народиться лютий близнюк Івана Гонти. Це довгі роки ми будемо переборювати, за словами Івана Франка, «своє духовне відчуження від рідної нації».

Це відчуження насильно нав'язане нам колонізаторською політикою Російської імперії, імперською ідеологією, воно впроваджувалося директивним «прищепленням» схоластичної теорії інтернаціоналізму. Переривався необхідний для утвердження національної самосвідомості процес консолідації і українства, і всіх народів в Україні на основі розвитку політично-культурних традицій народу й нації.

І вже в наші дні, як і в часи написання Іваном Франком статті про Адама Міцкевича «Поет зради», ми змушені випробовувати наших сусідів, «їх політичну і культурну вартість» ставленням до незалежності України. Франко тому й розірвав свої багатолітні відносини з польськими радикалами, що вони під час виборів 1897 року поставили польські національні інтереси вище морально-правової справедливості щодо українства.

Шевченко прагнув перебороти духовне відчуження національної інтелігенції, скромної за чисельністю української еліти від рідної нації тим, що формував власну, об'єктивну систему оцінок історичного минулого України. Він пов'язував в органічній єдності минуле, сучасне і майбутнє і тим відкривав українському народові його майбутнє.

Історична правда, хоч би якою гіркою, болісною для національної гордості й честі вона була, повинна згуртувати українство в єдиний національний організм і зміцнити ослаблену ідентичність українського народу. Інакше не досягти нам духовної незалежності, яка, я переконаний, є визначальним чинником формування державницького світогляду, а отже, — фактором морально-психологічної стабільності України.

Шевченко виступає сьогодні духовним будівничим нашої держави. Тому наш обов'язок — самокритично осмислити його пророцтва і перестороги, долати духовне невілля шляхом забезпечення повної свободи особи. Тільки за цієї умови українська людина сприйматиме об'єктивні оцінки історії свого народу і відкриє для себе чіткі перспективи розвитку своєї держави.

Важко збити фізичні кайдани, та найважче звільнитися від пут духовних, стати внутрішньо

вільною людиною. Такою внутрішньо вільною людиною був Шевченко. Тому його так гнітило духовне рабство своїх земляків, готовність ходити в ярмі, непомірне чванство і втішання добровільним невіллям. Бо він знав: внутрішньо невілля людина готова до зради. Згадаймо, що сказав Конрадові Валленроду в поемі Адама Міцкевича його духовний наставник. Він назвав його невілляником, а «єдина зброя невілляників — це зрада».

Громадянинowi України має якнайшвидше відкритися в усій повноті її розвитку національно-політична традиція, ним має бути органічно засвоєна завершена, цілісна система ідей, які розвиватимуть і формуватимуть колективну та індивідуальну національну самосвідомість. І тоді, в часи Шевченка, Франка, Лесі Українки, і зараз, в часи духовного зміцнення української державності, ми потребували і потребуємо нової системи ціннісних орієнтацій, в основі якої була б філософія української історії і культури. Знову, як в часи Шевченка, як і на початку ХХ століття, як і в період Української Народної Республіки, постає перед українською інтелігенцією, за словами Івана Франка, «величезна, дійова задача — витворити з величезної етнічної маси українського народу українську націю, суцільний культурний організм, здатний до самостійного культурного і політичного життя...»

Витворити суцільний культурний організм — неймовірно важке завдання, але посилене і невідкладне. Інакше нам не досягти духовної незалежності, бо саме культура виступає своєрідним організатором національної самосвідомості — цього соціально-культурного і соціально-психологічного феномена.

Національна самосвідомість — величезна духовна сила, яка здатна ефективно вплинути на державотворчі процеси, стимулюючи енергію народу задля винесення суспільного поступу на високу хвилю розвою.

Хай сьогодні... і в роки наступні розбудови Української держави обпікає примерзлі наші душі огнем словесним Шевченко, хай воскресає він, пророк народу нашого, повсякчасно у наших благородних помислах і державних ділах. Бо ж ради усіх нас, і мертвих, і живих, і ненароджених земляків його в Україні і не в Україні, він благав у Господа:

*Ридаю,
Молю, ридаючи, пошли,
Подай душі убогій силу,
Щоб огненно заговорила,
Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопило,
І на Україні понеслось,
І на Україні, святилось
Те слово, Божеє кадило,
Кадило істини. Амінь.*

1994

Микола Жулинський